

KÖNYVSZEMLE

Magay Tamás (szerk.)

Szótárak és használói

(= Lexikográfiai füzetek 2.)

Budapest: Akadémiai Kiadó,
2006. 215 p.

Bár a szótárforgalmazás ma is mindössze kb. öt százalékát teszi ki a teljes hazai könyvpiacnak, a szótárkinálat radikális bővülése igen csak szembetűnő jelenség. Így manapság Magyarországon egyre nagyobb számban – noha igen eltérő minőségben – látnak napvilágot különféle szótárak, miközben a nyelvtudományban a (meta)lexikográfiai reflexió alig-alig tart lépést a szótárpiac fejlődésével. Ennek tükrében üdvözlendő az Akadémiai Kiadó *Lexikográfiai füzetek* című kiadványsorozata, amelynek második kötete öt tanulmánnyal, egy műhelybeszámolóval, három ismertetéssel és egy bibliográfiával igyekszik gazdagítani a nyelvészeti-lexikográfiai szakirodalmat.

A kis kötetnek az a – szerkesztője által is hangsúlyozott – különleges aktualitása, hogy a kézirat összeállításának idejére esett az első ún. teljes magyar kétnyelvű szótárunk, Szenci Molnár Albert latin–magyar és magyar–latin szótára elkészültének 400. évfordulója. Ezért a könyv fejezetei előtt Imre Mihály kiemelt tanulmányban elemzi Molnár szótárszerzői tevékenységét és teljesítményét, mind gondolati-eszmetörténeti beágyazódásának, mind gyakorlati szempontjainak tekintetében.

Az első fejezetben foglalt cikkek nem alkotnak tartalmi homogenitást, tematikájuk vegyes. Mindazonáltal közös bennük, hogy az általános kétnyelvű szótárak lényeges – a kötet szerkesztő szerint a „lényegesebb elvi-elméleti” (p. 7) – lexikográfiai kérdéseit tárgyalják. Az első írás szerzője Fóris Ágota, aki a szaklexika szótári rögzítésének néhány kérdését boncolja. Abból indul ki, hogy napjainkban minden eddiginél több szó kerül át a szaknyelvekből a köznyelvbe, így azok lexikográfiai kérdései is felértékelődnek. A „hite-

lesség”, a „pontosság”, az „aktualitás”, az „egyértelműség” és a „tömörtség” elvárásrendszerében vizsgálja az *áram*, az *áramerősség* és a *lézer* lexémát és értelmezésüket magyar nyelvű szótárakban, miközben számos szaktudományi pontatlanságot tár fel. Természetesen alapvetően igaza van a szerzőnek abban, hogy az általános szótáraktól is szaktudományi precizitást vár el, viszont nem téveszthetjük szem elől azt sem, hogy míg a szakmai munkáknak a tárgyalt szakkifejezésekkel kapcsolatban azok enciklopedikus jelentését kell hozniuk (vagyis az adott szaktudomány aktuális ismeretanyagát, illetve álláspontját), addig a nem-szaknyelvi szótárak elsődleges feladata a szókincs lexikális jelentésének bemutatása, vagyis azon jelentések és nyelvi entitások feltárása, amelyek az adott nyelvközösség úzusát képezik (gyakran függetlenül attól, hogy az adott szaktudomány képviselői azt a szót milyen tartalommal, illetve jelentéssel használják). Hogy csak két markáns példát említsék: nem-szaknyelvi szótáraknak – a köznyelvi előfordulási gyakoriság okán – mindmáig tartalmazniuk kell olyan szerkezeteket is, mint *felkel a nap* vagy olyan összetételeket, mint *cethal*, amelyek a modern természettudományok szakmaisági próbáját aligha állnák ki...

Magay Tamás a tanulói (vagyis a „learner’s dictionary” típusú) egynyelvű szótár mint szótártípus kialakulását és fejlődését, más nyelvi kultúrákra való kiterjesztését, valamint innovatív lehetőségeit mutatja be az „ős-Hornby” szótártól (1942/48) máig. Fejtései az angol nyelv közegében mozognak, minthogy abban is fogant ez a viszonylag új szótártípus. A szerző kiter a „learner’s”-szótárak adaptációira, vagyis ahogy ő fogalmaz, a „kétnyelvűsített” egynyelvű tanulói szótárakra, majd a bilingvis tanulói szótár külföldi és magyar vonatkozásait összegzi.

Márkus Katalin és Szöllősy Éva cikke angolul tanuló magyarországi középiskolások

szótári jártasságával és szótárhasználatával foglalkozik. Egy kérdőíves felmérés segítségével hét középiskola 122 diákjának szótárakkal kapcsolatos elképzeléseire és szótárhasználati szokásaira próbál fényt deríteni. A kérdőív először általános kérdéseket tett fel a használt kétnyelvű és egynyelvű, nyomtatott és on-line-szótárakról, így véleményt kért például a jelek és a rövidítések érthetőségéről, a szavak és a kifejezések keresésének, illetve a többjelentésű szavak jelentései közötti eligazodásnak a nehézségeiről. Majd feladatok következtek többek között a szótárbeli jelölések értelmezésével kapcsolatban, a rendhagyó többes számokat, az erős igéket, valamint a szólásokat és a közmondásokat illetően. Az derült ki (ami egyébként a recenzens szerint sejthető is volt), hogy a tanulók nem tudnak elvárható módon és mértékben élni a szótárakban rejlő információkkal, tehát szükségesnek látszik a szótárhasználat célzott iskolai oktatása is.

Uzonyi Pál tanulmánya az ekvivalencia-kialakítás problematikájáról szól: a kétnyelvű lexicográfia egyik alapvető, ugyanakkor igen sokrétű és szerzeágazó spektrumából választ ki néhány különösen nehéz kérdést. Abból indul ki, hogy az ekvivalencia típusai közül Kromann, Riiber és Rosbach (1984-ban) még csak hármat, majd Hausmann és Werner (1991-ben) nyolcat tárgyalt, míg Scholze-Stubenrecht (1995-ben) nem kevesebb mint tizennégyet számolt össze és mutatott be. Ez utóbbiak közül Uzonyi a stilisztikai, a pragmatikai, a diakrón, a metaforikus és a regiolektális (diatopikus) ekvivalencia szó-tárbeli manifestációit vizsgálja német, magyar és orosz anyagon, főként azokban a szótárakban, amelyeknek az átdolgozásában, továbbfejlesztésében, illetve létrehozásában társfőszerkesztőként közreműködött. Következésképpen a dolgozat – lexicológiai-szemantikai vonatkozású elméleti tanulságain túl – egyfajta műhelytanulmánynak is tekinthető.

Kifejezetten ez utóbbi igénnyel lép fel Stefanovits Péter cikke, amely a kötetben a „Folyó munkálatok” címet viselő második fejezetet alkotja. A szerző „Makrostrukturális

koncepciók és problémáik a *Fachwörterbuch zum Studium der germanistischen Linguistik* (Egyetemi német nyelvészeti szakszótár) projektben” címmel számol be lexicográfiai munkálatairól, jobbra egyelőre az elképzelések és tervek szintjén.

A kötet harmadik fejezete ismertetéseket és kritikát, azaz egybevető szótárelemzéseket tartalmaz. Itt először Fábíán Zsuzsanna újabb német–olasz vonatkozású szótárak magyar adaptációit veszi szemügyre, majd Rádai-Kovács Éva a Fábíán Zsuzsanna és Danilo Gheno szerkesztésében 2003-ban megjelent „Olasz–magyar kifejezések és szólások szótárát” ismerteti, Szöllősy Éva pedig az MTA SZTAKI és a Szegedi Tudományegyetem online angol–magyar–angol szótárainak erőnyeit, hibáit és fejlesztési lehetőségeit térképezi fel.

Végül az utolsó (IV.) fejezet a *Lexikográfiai füzetek* sorozat első köteteként 2004-ben megjelent *A magyar szótáriradalom bibliográfiájához* szolgálatot kiegészítéseket és frissítéseket. A kötetet a közreműködő szerzők munkahelyének felsorolása zárja.

A lexicográfiai munka természetéhez közzismerten hozzátartozik az egyes – mégoly apró – részletekre történő precíz odafigyelés. Ezért legyen szabad megemlíteni néhány formai apróságot. Például, hogy a kivitelezésében igen szép kötet címlapján Magay Tamás neve mellől lemaradt a „szerkesztette” megjelölés, így az a látszat keletkezhet, mintha monográfiáról volna szó. Ugyanilyen mulasztás előfordul a könyv belsejében is, például az 53. lapon a Bartha–Stephanides szerkesztette kötetnél. Ugyanitt említhető az is, hogy az egyik német nyelvű rezümébe több sajtóhiba is becsúszott (p. 126).

Mindent egybevetve a recenzensben alapvetően kedvező összkép alakult ki: a kötet informatív írásaival, bibliográfiai adatainak sokaságával kétségkívül hozzájárul az olvasó lexicográfiai horizontjának bővítéséhez, továbbá remélhetőleg inspirálóan fog hatni a hazai elméleti lexicográfiára éppúgy, mint a szótárirás és szótárkritika gyakorlatára.

Földes Csaba